

GESCHIEDENIS

VAN

HET PERSONEEL DER ARTILLERIE.

Toen in het 1ste Deel der tweede Serie van dit Tijdschrift de ijverige en onderzoekliovende 1ste luit.-ingenieur Jhr. J. W. VAN SYPESTEIJN eene *Bijdrage* leverde tot eene *geschiedenis van het Nederlandsche artilleriekorps*, waarbij hij zich meer bepaald eene opgave voorstelde van de personen die aan het hoofd van dat korps hebben gestaan, gaf hij daarbij den wensch te kennen, dat andere en bevoegde kundige officieren van het Nederlandsche leger aangemoedigd wierden meer dergelijke bijdragen, of eene volledige geschiedenis van het Nederlandsche artilleriekorps zamen te stellen. Deze wensch werd door de Redactie in den ruimsten omvang gedeeld. De geschiedenis van het Nederlandsche krijgswezen en die der bijzondere wapenen, met de eigenaardigheid en vorderingen dezer laatsten, is evenzeer als onze krijgsgeschiedenis zelve, een uitgestrekt veld, waarop onder verschillende opzigten nog veel te arbeiden valt, hoeveel verdienstelijks er reeds, vooral in den laatsten tijd, op moge gedaan zijn. Daarom is het steeds 't verlangen der Redactie geweest ten deze van hare zijde te doen wat in haar vermogen was. Met dit inzicht heeft zij in het eerste

Nommer van dit Deel eene nieuwe afdeling of rubriek: een *Archief voor de Nederlandsche krijgsgeschiedenis* geopend, in de hoop op bijval en degelijke medewerking, en uit dienzelfden hoofde heeft zij pogingen aangewend om bijdragen voor de geschiedenis der verschillende wapenen te bekomen. 't Was haar onder anderen bekend, dat onze artillerie-officieren, steeds werkzaam en overeenkomstig de behoeften des tijds met den vooruitgang der wetenschap voortgaande, op uitnoodiging van hooger hand, zich onledig hadden gehouden met het behandelen van belangrijke vraagstukken en onderwerpen het wapen en zijne geschiedenis betreffende; dat onder anderen de officieren van het garnizoen van een onzer voorname vestingen, zich in den winter van 1841—42 vereenigd hadden om eene *Geschiedenis der artillerie en van hare vorderingen* zamen te stellen; en daar nu aan de Redactie welwillend toegestaan werd inzage van dezen verdienstelijken arbeid te bekomen, en het haar vergund werd daarvan in dit Tijdschrift gebruik te maken, heeft zij deze gunstige beschikking dankbaar aangenomen, waardoor een werk, anders slechts

voor weinigen toegankelijk, thans meer algemeen bekend wordt; en biedt zij hier, als eerste proef, haren lezers eene geschiedenis aan van het personeel der artillerie, welke, na eene korte algemeene beschouwing, met die der Nederlanden (voortgezet tot 1849) aanvangt, en door die van eenige andere mogendheden zal gevolgd worden.

Het werk waarvan hier spraak is, handelt verder 1) over de werktuigen der ouden vóór de uitvinding van het buskruid; 2) over de geschiedenis en de vorderingen van het buskruid; 3) over het geschut; 4) over de affuiten en mortierstoelen; 5) over de ernstvuurwerken; 6) over de geschiedenis en de vorderingen van het gebruik van 't geschut in 't vrije veld.

Naar omstandigheden en ruimte wenscht de Redactie ook van deze stukken aan hare lezers achtervolgelyk mede te deelen. Zij vleit zich daardoor wezentlijk nut te stichten en dienst te doen, bijzonder aan het wapen der artillerie, dat de verdienste erkennen zal van die wapenbroeders welke deze moeilijke taak aldus hebben volbragt; terwijl de Redactie te dezer gelegenheid ook gaarne de hoop uit, dat het gegeven voorbeeld ter aansporing van de officieren der andere wapens moge strekken, om dergelyke bijdragen ook nopens hun wapen zamen te stellen, ten einde langs dien weg eindelijk de bouwstoffen tot een schoon geheel te bekomen.

De Redactie.

Tijdens de eerste aanwending van het buskruid bestonden er tot de bediening der werktuigen, welke tot voortdrijving

van vernielende en brandverwekkende lichamen worden gebezigd, zekere personen, die als 't ware een gilde vormden, terwijl men de nieuw uitgevonden kunst even als een gewoon handwerk beschouwde, waarin men eerst als leerling moest opgenomen worden, om later in de geheimen er van te worden ingewijd.

In den beginne was het getal dier personen zeer gering; hunne diensten boden zij nu deze, dan gene oorlogvoerende partij aan, en meestal waren het Duitschers, wier kunde in het vak veel te wenschen liet, even als hun zedelyk gedrag, daar velen zich aan dronkenschap overgaven. Weldra bekwamen zij de namen van bus- of schutmeesters en vuurwerkers, waarvan de eersten eigentlijk bestemd waren voor de bediening van het kanon, terwijl de vuurwerkers bekend waren met het vervaardigen der kunstvuurwerken en bovendien de mortieren bedienden. In lageren rang stonden de slangen- en bussenschutters, die slechts $\frac{3}{4}$ van de soldij der eerstgenoemden trokken.

Aan het hoofd der artillerie heeft, zelfs vóór de uitvinding van het buskruid, steeds een' Generaal-Veldtuigmeester, ook Tuigmeester, of wel Grootmeester, of Meester-Generaal gestaan, die in vele staten een der eerste beambten van de kroon was, en wiens betrekking somtijds medebragt het bevel niet alleen over de artillerie, maar zelfs over het geheele leger te voeren; zijne bezoldiging was ook zeer aanzienlijk, onder anderen werd hem, volgens een besluit van keizer MAXIMILIAAN II (1564-1576) toegestaan om op 's lands kosten te houden: 6 rijpaarden, een' keuken- en een'

kamerwagen, 6 lijfstrawanten, een kapellaan, een tolk, een knecht, een tamboer en 2 schrijvers. De Veldtuigmeesters of Grootmeesters bekwamen bovendien tweede van de waarde van het in eene plaats of in een veldslag veroverd geschut en verder oorlogsmaterieel. De ladingen evenwel, die zich op het oogenblik der verovering in de stukken bevonden, alsmede de aangebroken buskruidvaten, het buskruid der beurstonnen enz., was eene toelaag voor de busmeesters en vuurwerkers, die ook regt hadden op de grootste of alarmklok der veroverde plaats, voor welke zij den losprijs konden bepalen (1).

Naarmate het gebruik van het geschut in de verschillende legers toenam, begon men, zelfs in tijd van vrede, een vast getal busmeesters en vuurwerkers aan te stellen. In Venetië werden scholen voor hunne opleiding daargesteld; keizer KAREL V stichtte te Burgos en in Sicilië eene artillerieschool (2). Bij andere natiën werd men tot busmeester en vuurwerker eerst aangesteld na het ondergaan van een theoretisch en praktisch examen, waarin bij sommigen onder anderen geëischt werd, dat men op afstanden van 500, 1000 en

1500 passen een kern-, boog- en rolschot moest doen. Miste men bij al die schoten de schijf, dan had men aan de vereischten niet voldaan.

In den beginne was echter het getal artilleristen ontoereikend, waarom men zich tot hunne hulp van handlangers, uit de andere wapens genomen, bediende; in de Deutsche en Spaansche legers hielpen de pionniers of schansboeren, en in de Nederlanden de matrozen die dienst verrigten.

Volgens de meeste schrijvers zou Frankrijk het eerst zijne artilleristen in kompagnien en in een geregeld korps ingedeeld hebben, als hebbende LODEWIK XIV zulks in 1668 gedaan; intusschen kan met grond worden ondersteld, dat zulks het eerst bij ons te lande 't geval is geweest, daar in het Oud Recueil-Militair (Dl. I, N°. 56) de sterkte lijst eener kompagnie artillerie gevonden wordt van het jaar 1666. Hoe dit echter zij, zeker is dat verschillende staten, omstreeks het einde der zeventiende eeuw, het gegeven voorbeeld volgden en het personeel hunner artillerie langzamerhand meer uitgebreidheid gaven, waarvan de verschillende veranderingen, die de artilleriescholen van eenige der voorname staten van Europa hebben ondergaan, en die wij ons voorstellen achtereenvolgend mede te deelen, getuigen. Wij beginnen met ons vaderland.

DE NEDERLANDEN.

Tijdens de eerste oorlogen welke door onze voorvaderen tot afwerping van het Spaansche juk gevoerd werden (1568—1579), bestond er hier te lande een korps

(1) Deze voordeelen van den Grootmeester en van de Busmeesters werden in de 16de eeuw in de Nederlandsche Republiek niet meer wettig erkend; de laatstgenoemden kregen alstoen voor elk stuk waarmede geschoten was, eene gratificatie van vier gulden. De gewoonte van zich de klokken toe te eigenen, werd in Frankrijk in 1492 ingesteld en was er in 1694 nog in gebruik. — In 1807, bij het nemen van Dantzig, is die gewoonte nog eens toegepast.

(2) Bij een Besluit van KAREL V van 5 Mei 1519, werd aan de busmeesters en vuurwerkers gelast, het geheim van hun vak te bewaren.

artilleristen, dat naar de behoefte vermeerderd of verminderd werd, doch in geen kompagniën ingedeeld was. Aan het hoofd van dat korps stonden aanzienlijke personen, welke den titel voerden van Meester-Generaal van het grofgeschut, of Grootmeester, ook Overste van het geschut en krijgstuig (1).

Om een denkbeeld van bovengemeld korps te geven, volgt hier eene opgaaf van de artillerie in het leger van Gulick in 1610. Tot chef had het den graaf VAN HORNES met zijn adjudant GRENU; verder bestond het personeel uit 1 controleur van het geschut, 1 commies van het geschut, 10 edellieden, 25 conducteurs, 6 ingenieurs elk met hunnen conducteur, 2 controleurs van de fortificatiën, elk met hunnen conducteur, commies en schrijver, 1 meester konstapel, 56 kanonnières, 2 meester vuurwerkers, 2 conducteurs, 1 petardier, 2 batterijmeesters, 1 meester timmerman met zijn luitenant, 12 timmergezellen, 2 radermakers, 2 smeden, 1 schanskorfmaker, 2 harniceurs, 1 kuiper, 1 provoost met zijne dienaars, 1 chirurgijn van het geschut, 1 commies van de trekpaarden en 11 conducteurs, 2 kapiteinen van de pionniers, 100 pionniers, 1 kapitein van de mineurs, 25 mineurs, 4 scheepskapiteinen en 240 matrozen.

Alle artilleristen, van welken rang ook, ontvingen eene acte van aanstelling, nadat zij vooraf aan den Meester-Generaal blijken van hunne kunde hadden gegeven; in diens

(1) Zie de *Bijdrage tot de Geschiedenis van het Nederlandsche Artilleriekorps*, door Jhr. J. W. VAN SIJPESTEYN; in den *Militaire Spectator*, 2de Serie, 1ste Deel, Blz. 460 en 498.

handen of in die van den controleur legden zij vervolgens den eed af. Gezegde acten werden door de Ed. Mog. Raden van State of door den chef van het wapen afgegeven.

Volgens eenige handschriften zou de artillerie hier te lande in 1679 voor het eerst tot eene compagnie geformeerd zijn; dan, zooals boven gezegd is, in het oude Recueil-Militair (Dl. 1, N°. 56) komt reeds de formatie eener compagnie artillerie voor, op den 15^{den} Maart 1666, ter sterkte van 1 kapitein en jongen, 1 luitenant en jongen, 2 ordin.-meester vuurwerkers, 2 extra vuurwerkers, 10 bombardiers, 5 onderluitenanten of extra konstapels, 50 konstapels, à f 18 's maands, en 12 à f 12 's maands. Nog wordt in gezegd Recueil (Dl. 1, N°. 59) de sterkte eener compagnie in het jaar 1667, opgegeven als volgt: 1 kapitein, 1 edelman en batterijmeester (1), 1 edelman en timmerman, 1 edelman à f 50, 5 edellieden à f 40,—, 6 timmerlieden à f 22,10, 12 timmerlieden à f 20,—, 6 konstapels à f 20 (2), 12 dito à f 18,—, 6 handlangers (3) à f 14,— en 108 dito à f 12 's maand soldij; te zamen 175 hoofden.

De berigten aangaande de formatiën der artillerie hier te lande omstreeks het einde der zeventiende eeuw loopen vrij uiteen,

(1) De edelman bij de artillerie, meestal edelluiden van het geschut genoemd, waren de officieren eener compagnie; sommigen vervulden ook de betrekking van onderofficier. De batterijmeester of ook wel veldkonstapel, genoot een vrij groot aanzien.

(2) Waarschijnlijk de conducteurs der artillerie, die naderhand de benaming van bombardier bekwamen.

(3) Ook wel bootsgezellen van het geschut genoemd.

zoodat het moeilijk valt met eenige zekerheid daaromtrent te besluiten. Zoo zou in het jaar 1693, (1) eene tweede compagnie, en in 't volgend jaar den 25sten Maart, op last van den Veldmaarschalk Z. D. H. den Hertog HANS ADOLF VAN HOLSTEYN PLEUN nog twee kompagnien geformeerd zijn, terwijl reeds in 1688 OTTO CHRISTOPH baron VAN VERSCHUER, kommandant van twee kompagnien artillerie was (2); voorts spreekt een reglement voor den marsch van het geheele korps artillerie in 1691, van vier kompagnien, gelijk ook op eene lijst van de in 1693 voor de velddienst bestemde artillerie, 4 kompagniechefs, 55 meester-vuurwerkers en 10 onder-luitenants voorkomen (3).

Van 1690—1693 werden achtereenvolgens 69 officieren der artillerie benoemd.

In 1700 werd het korps gebragt op 8 kompagnien, ter sterkte van 69 hoofden.

In het Recueil Militair (Deel II, N°. 2) komt onder dagteekening van 29 Julij 1701 eene compagnie voor van 49 hoofden.

In 1707 was die sterkte 199 man, terwijl ze in 1714 (in gemeld tweede Deel, onder N°. 26) voorkomt te hebben volmaakt dezelfde zamenstelling als in 1666 (4).

(1) Handschrift van den luitenant (later generaal) VAN HOEY SCHILTHOUWER VAN OOSTÉE.

(2) Familiepapieren der VAN VERSCHUERS.

(3) De oorzaak van deze uiteenlopende navigten kan wezen dat de artillerie eerst een generaliteitskorps was, en later de kompagnien artillerie aan eenige provinciën toebehoorden, of zoogenaamd op die provinciën gerepartieerd werden.

(4) In de jaren 1710, 1711 en 1712 waren bij de veld-artillerie van den Staat gewoonlijk 600 paarden voor het geschut in gebruik, en was de aannemer gehouden bij elke 40 van deze paarden een' kommandant te stellen. Deze zoogenoemde kanonpaarden waren aangenomen tegen 6 stuivers

Op den 1sten Januarij 1715, 1716, 1718 en 1727 komt in genoemd Recueil die sterkte van 49 hoofden weder voor, terwijl den 21sten Februarij 1727 de kompagnien op 110 hoofden werden gebragt, door bijvoeging van timmerlieden, korporaals en handlangers. Bij eene resolutie van HH. Ed. Mog. van 11 October 1755, werd vastgesteld dat de bombardiers een examen moesten afleggen in tegenwoordigheid van commissarissen van HH. Ed. Mog., alvorens tot onder-luitenant bevorderd te kunnen worden.

In het jaar 1756 werden de kompagnien tot op 69 hoofden verminderd.

In 1740 werden ze op 110 hoofden gebragt, en in 1742 op 150.

In 1744 kwamen hierbij eerst nog 4 bombardiers per compagnie en werden later op 199 hoofden gebragt.

daags; zoolang ze in den Thiel- of Bommelerwaaard bleven, doch tegen 15 stuivers daags wanneer zij te velde werden gebruikt. Bovendien had men 338 artilleriewagens, ieder met 3 paarden bespannen. Bij ieder 25tal dezer wagens was de aannemer verplicht een conducteur of kommandeur te houden. Voor de 45 pontonwagens werden eerst 252 en later 276 paarden bestemd, aangezien de bespanning moest vermeerderd worden. De voorste pontons hadden 7 en de andere 5 paarden tot bespanning; er waren 6 conducteurs bij dezen pontontrein, en voor de paarden van dezen trein werden te velde daags maar 12½ stuiver betaald; eindelijk had men voor 14 hospitaalwagens nog 42 paarden. Te dezer tijd werd een kanon van 24 R met 19 of 21 paarden, een kanon van 12 R met 15 of 17 paarden, een 6 R met 9 of 11, een lange 3 R met 4, en een korte 3 R met 2 of hoogstens 3 paarden bespannen, naar mate van de gesteldheid der wegen. Een mortier van 75 R met de stoel op zijn blokwagen, verkreeg eene bespanning van 17 of 19, een dito van 50 R 13 à 15 en een houtwiter met zijn affuit en voorwagen 5 paarden.

Het veldgeschut bestond uit 62 kanons, 6 houtwitsers en 2 mortiers royal.

In 1746 werd het korps op 9 en in 1747 op 12 kompagniën gebragt, ieder ter sterkte van 249 hoofden.

In 1748 werden nog drie nieuwe kompagniën opgerigt, doch werden allen daarna eerst op 186, daarna tot op 152 hoofden verminderd.

Een groot gedeelte der manschappen werd in 1747 met geweren gewapend; in 1752 werd zulks voor allen bepaald (1). In dit jaar werden de kompagniën op 124 hoofden gebragt.

Het korps maakte toen uit een regiment van 3 bataillons, ter sterkte van 5 kompagniën en bleef op dien voet tot in 1785, toen een vierde bataillon van 5 kompagniën werd opgerigt en alle kompagniën vermeerderd werden met 1 onder-luitenant, 5 bombardiers, 2 tamboers en 27 kanonniers, en alzoo gebragt op 153 hoofden.

Op voorstel van den toenmaligen chef der artillerie werd in 1789 besloten tot het oprigten van drie artillerie-scholen, als: te Zutphen, te Breda en te 's Gravenhage.

Den 21sten Februarij 1795 werd een vijfde bataillon van 5 kompagniën opgerigt, terwijl iedere kompagnie 138 hoofden telde. De benaming van ordinaris meester-vuurwerker, eerste bombardiers en bombardiers werden vervangen door 1sten luitenant, sergeant-majoor en sergeanten (2).

(1) Volgens eene resolutie van 29 Januarij 1750, moest ieder kanonnier, korporaal van de timmerlieden en timmerman voorzien zijn van een geweer, sabel, passer, talstok en buskruidhoorn. Vroeger hadden zij veld- en lontstokken.

(2) In een naamregister der officieren van 1792 komen nog voor: 2 kompagniën Brunswijksche artilleristen en 1 kompagnie koninklijk Pruisische

Te gelijker tijd (1795) werd ook een korps rijdende artillerie opgerigt, waarvan de 4 kompagniën ieder hadden eene sterkte van 108 hoofden, zijnde 1 kapitein, 1 tweede kapitein, 2 eerste luitenants, 2 tweede luitenants, 1 wachtmeester-majoor, 6 wachtmeesters, 1 fourier, 8 brigadiers, 1 trompetter, 2 timmerlieden, 1 wielemaker, 1 smit, 85 kanonnières en 1 sollicitateur.

Bij de organisatie van 1795 verkreeg de artillerie eene zamenstelling van een regiment van 4 bataillons, ieder van 6 kompagniën, ter sterkte van 105 hoofden, en eene brigade rijdende artillerie van een staf en 2 kompagniën, ieder van 88 hoofden en 92 paarden.

Den 26sten Mei 1796 werden deze gebragt op 106 hoofden.

Den 6^{den} Mei 1799 verkregen de kompagniën artillerie te voet de formatie van 163 hoofden, en de kompagniën rijdende artillerie, den 7^{den} Januarij 1800, eene versterking van twee hoofden.

Den 6^{den} Mei 1801 werden de kompagniën artillerie te voet weder teruggelagt op de sterkte van het jaar 1795.

Den 12^{den} September 1804 werd het wapen gereorganiseerd en kregen alle kompagniën eene sterkte 96 hoofden. — Eene kompagnie pontonnières maakte nu een deel der artillerie uit, zij was in 1795 geformeerd als volgt: 1 kapitein, 1 eerste luitenant, 1 onder-luitenant, 1 sergeant-majoor, 2 sergeanten, 1 fourier, 4 korporaals, 1 blikslager (1), 1 smit, 1 wielemaker,

(vroeger Anspachsche) artillerie, respectivelijk te Maastricht en Nijmegen in garnizoen. Zij waren in soldij van den Staat.

(1) De pontons waren van blik.

3 timmerlieden, 2 tamboers, 40 pontonniers en 1 chirurgijn.

Bij een besluit van den 11^{den} Junij 1805 werd de sterkte der artillerie bepaald op 1 kompagnie garde van den Raadpensionaris, van 112 man; 1 korps rijdende artillerie, dat zijne vroegere sterkte en formatie (2 kompagnieën) bleef behouden; 1 regiment artillerie te voet, van 3 bataillons, ieder van 6 kompagnieën, van gelijke sterkte als de garde, benevens de staven van het regiment, te zamen 2056 hoofden uitmakende (1).

Bij een dekreet van den 1sten Maart 1807 (2) werd bepaald dat de korpsen artillerie en genie zouden vereenigd worden; dat de rijdende artillerie zou bestaan uit 4 kompagnieën; dat tot 's Konings garde mede eene dezer kompagnieën zou behooren, waarbij in oorlogstijd nog zouden worden gevoegd 2 treinkompagnieën en in vredes-tijd 1 treinkompagnie; dat de zamenstelling van het korps artillerie en genie nader zou worden bepaald, en dat een korps kust-artillerie zou worden opgerigt, welk laatste intusschen onder de regering van koning LODEWIJK niet is geschied; eerst in 1810 werd dit korps door NAPOLEON geformeerd.

Dit formatie-plan kwam eerst den 26sten December 1807 tot stand. Er werd vastgesteld dat het koninklijk korps artillerie

(1) In 1806 had men nog 4 afzonderlijke kompagnieën artillerie, welke in 1802 opgerigt en gesticineerd waren voor de West-Indiën.

(2) Er bestond dat jaar nog een korps artillerie, geattacheerd aan het Zeeuwsche legioen; het bevatte 3 kompagnieën, waarvan 1 rijdende.

en genie zou bestaan uit: 1 eerste inspecteur-generaal, 2 generaal-majours, inspecteurs-generaal, 3 kolonels-directeur, 6 luit.-kolonels, waarvan 4 sous-directeurs; 16 kapiteins, 16 luitenants, 26 magazijnmeesters van de 1ste, 2de en 3de klasse, 24 conducteurs, 1 meester-vuurwerker van de eerste klasse, 2 chefs van de werklieden veteranen, 4 sous-chefs van deze en 10 werklieden veteranen, makende gezamenlijk den staf van het wapen uit; — voorts: een regiment te voet van 3 bataillons, ieder van 7 kompagnieën, elk ter sterkte van 89 hoofden; eene brigade rijdende artillerie, van een staf en 3 kompagnieën, waartoe de kompagnie garde niet behoorde; deze kompagnieën waren 85 hoofden sterk; een bataillon werklieden, zamengesteld uit 2 kompagnieën werklieden, 1 idem pontonniers, 1 idem mineurs, en 1 idem geweermakers; 1/2 kompagnie artillerietrein, behalve die van de garde; 1 kompagnie artillerie-veteranen.

Toen daarna, den 10^{den} Junij 1810, het koninkrijk Holland bij het Fransche keizerrijk ingelijfd werd, heeft de artillerie — in zooverre zij nog haar aanwezig als korps op zich-zelf behield — de fransche formatie aangenomen (1).

Nadat de Nederlandsche Staat in 't laatst van het jaar 1815 weder hersteld was, werden er nieuwe korpsen opgerigt, die echter niet dadelijk eene geregelde formatie bekwamen; evenwel werd toch den 9^{den} Januarij 1814 bepaald, dat de 4 bataillons artillerie te voet (van linie) elk 8 kompagnieën

(1) Men zie later de Fransche artillerie.

niën van 100 hoofden, benevens een staf van 14 personen zouden bevatten; het korps rijdende artillerie had insgelijks 8 kompagniën, welke met den staf van 17 hoofden, eene sterkte van 785 man uitmaakten; het bataillon trein was sterk 749 man, verdeeld in een staf van 11 hoofden en 6 kompagniën. — Bij een besluit van 28 Januarij werd bepaald dat elk van de 4 bataillons artillerie der landmilitie eene gelijke zamenstelling als die der linie zoude hebben.

Door WILLEM I werd als Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden, den 14^{den} Maart 1814, de formatie van den staf der artillerie als volgt bepaald: 1 Grootmeester met 1 kapitein-adjutant, 1 generaal-majoor en inspecteur-generaal met 1 luitenant-adjutant en 7 geëmploijeerden, 1 kolonel-kommandant der 4 bataillons artillerie van de staande armee en de rijdende artillerie, 1 luit.-kolonel kommanderende de 4 bataillons art. van de landmilitie, 1 luit.-kolonel met rang van kolonel, directeur der magazijnen en grofgeschutgieterij, belast met de inspectie van het materieel; 1 luit.-kolonel directeur van de stapel- en constructie-magazijnen; 1 kapitein opzigter der constructie-magazijnen; 1 kapitein proefmeester van het geschut; 1 kapitein opzigter der geweerfabriek, en 1 luitenant vuurwerker. In deze formatie werd den 17^{den} November daaraanvolgende eenige verandering gebragt, wordende er toen 1 tweede luitenant-adjutant of dessinateur bij den directeur der magazijnen geplaatst; in plaats van 1 eersten luitenant vuurwerker, kwam er bij den staf 1 tweede kapitein en 1 tweede luitenant vuurwerker, en 4 direc-

teurs der artillerie-directiën, waarvan 2 kolonels en 2 luitenant-kolonels.

Den 17^{den} November 1814 werd ook de organisatie der artillerie vastgesteld, welk wapen nu zou bestaan uit: 1) 5 bataillons van linie, waarvan de drie eerste 6 kompagniën sterk waren, en het vierde 8 kompagniën, waarvan 5 bestemd werden voor de West-Indische bezittingen; het vijfde bataillon zou de Oost-Indische artillerie uitmaken; 2) 4 bataillons der nationale militie, insgelijks van 6 kompagniën; 3) een korps rijdende artillerie van 6 kompagniën. Deze verschillende korpsen werden elk door een luitenant-kolonel gekommandeerd; de staven der bataillons van linie en der nationale militie waren 15, en der rijdende artillerie 20 hoofden sterk; de kompagniën van de eerste 125 en van de rijdende artillerie 124 hoofden, zijnde er bij dit korps 408 paarden op vredesvoet en 640 op dien van oorlog; 4) een bataillon trein van 6 kompagniën, elk van 79 hoofden, gekommandeerd door 1 eersten luitenant; 1 kapitein kommandant, benevens nog 10 hoofden maakte den staf uit. Op voet van vrede had het 468 paarden; op dien van oorlog werd de sterkte van dit bataillon 966 hoofden en 1629 paarden.

Den 17^{den} Maart 1815 werd de formatie vastgesteld als volgt: 1) 6 bataillons van linie, waarvan het vijfde voor de Oost- en het zesde voor de West-Indische bezittingen bestemd werd; 2) 6 bataillons artillerie nationale militie; 3) 8 kompagniën rijdende artillerie met een staf; 4) 8 kompagniën treinsoldaten met een staf. De formatie van de bataillons en kompagniën bleef dezelfde; behalve van de rijdende

artillerie, welke eene sterkte van 1014 hoofden verkreeg (1).

Bij besluit van 27 October 1815 werden de 2 bestaande bataillons trein in 3 hervormd, ieder van 8 kompagniën, waarvan er 16 bestemd waren voor de artillerie, 2 voor den pontontrein, 5 voor het voerwezen en de geneeskundige dienst en 1 depôt-kompagnie. De 3 bataillons werden gezamenlijk door een luit.-kolonel gekommandeerd en ieder bataillon was sterk, op voet van oorlog 1286 hoofden en 2172 paarden.

Den 21sten November daaraanvolgende werd de sterkte op voet van vrede bepaald; zij was 1276 hoofden en 568 paarden per bataillon. De 3 bataillons werden door een majoor, elk bataillon door een kapitein en iedere kompagnie door een' eersten luitenant gekommandeerd. Op voet van oorlog waren al de manschappen met een pistool gewapend; ook op voet van vrede zij die bij de paarden waren ingedeeld, de onbereden manschappen met een geweer.

Den 8sten November 1815 werd er een kolonel-directeur van het artilleriepark benoemd, met rang van tweeden kolonel. — In de zes artillerie-directiën hadden de directeurs den rang van kolonel, tweeden en luit.-kolonel. Er werd een majoor-inspecteur der buskruid-fabricatie benoemd. De staf van het korps rijdende artillerie zoude zijn: 1 tweede kolonel, 1 luit.-kolonel en twee majoors.

(1) Den 12^{den} Junij 1815 was de artillerie te velde sterk vijf 6te en een 12te voetbatterijen, benevens 2 heele en 2 halve rijdende batterijen artillerie.

Bij een besluit van den 28sten December 1816 werd eene kompagnie artillerie opgerigt bij het depôt-bataillon voor de koloniën, deze kompagnie was sterk: 1 kapitein, 2 luitenants, 14 onderofficieren en korporaals, 2 tamboers, 1 pijper en 98 kanonniërs (1).

Den 10^{den} December 1818 onderging de artillerie eene reorganisatie; zij werd nu sterk: 1) 4 bataillons veld-artillerie van 6 kompagniën der staande armee, waarvan 1 depôt-kompagnie en nog 5 kompagniën artillerie-treinsoldaten van de nationale militie. De staf van elk dezer bataillons was, behalve den luit.-kolonel kommandant, 15 hoofden sterk, en elke kompagnie artillerie 4 officieren, 16 onderofficieren en korporaals, 5 werklieden, 2 tamboers, 1 pijper en 98 kanonniërs. De kompagniën trein telden ieder: 1 officier, 14 onderofficieren en korporaals, 1 trompetter, 4 werklieden en 170 soldaten. — Op voet van oorlog moest een bataillon veld-artillerie 1465 hoofden en 1211 paarden sterk zijn; 2) een korps rijdende artillerie van 8 kompagniën, waarvan 1 depôt-kompagnie. De staf van het korps, 't welk door een tweeden kolonel gekommandeerd werd, was 20 hoofden en 22 paarden sterk, terwijl elke kompagnie telde: 4 officieren, 18 onderofficieren en korporaals, 2 trompetters, 5 werklieden en 98 kanonniërs, benevens 64 rijpaarden. Bovendien waren er 240 trekpaarden voor de instructie van het korps bestemd. Op oorlogsvoet werden

(1) De werkzaamheden voor het Departement van den Grootmeester der Artillerie werden bij een besluit van den 28sten December 1817 geregeld.

de kompagniën, door bijvoeging van onder-officieren, kanonniërs en treinsoldaten gebragt op 225 hoofden en 510 paarden; 5) 6 bataillons artillerie nationale militie van 6 kompagniën; zijnde de staf en elk der kompagniën geformeerd als bij de bataillons veld-artillerie.

Den 21sten October werd voor de bezetting der vesting Luxemburg een bataillon infanterie opgericht, waarbij eene kompagnie artillerie van 4 officieren, 16 onder-officieren en korporaals, 5 werklieden, 2 tamboers en 98 kanonniërs; dus van gelijke sterkte als de andere kompagniën artillerie te voet, uitgenomen de pijpers, welke bij het volgend Besluit werden afgeschaft.

Den 21sten Maart 1819 zag een Koninklijk besluit het licht, waarbij gelast werd de oprigting van 2 kompagniën artillerie-werklieden, ieder ter sterkte van 1 kapitein, 1 tweede kapitein, 2 luitenants, 14 onder-officieren en korporaals, 64 werklieden en 1 tambøer. De 5 werklieden der kompagniën artillerie nationale militie zouden worden gesupprimeerd. Bij elk der bataillons veld-artillerie zouden op voet van vrede behouden worden 20 rij- en 102 trekpaarden.

Den 30sten Junij 1819 werd de betrekking van directeur der magazijnen en der grofgeschutgieterij, alsmede die van zijnen adjudant afgeschaft, voorts 6 plaatselijke artillerie-kommandanten.

Den 27sten Augustus 1820 werd de rang van tweeden kolonel vervallen verklaard, en de officieren dien rang bezittende, werden kolonel.

Bij een besluit van den 14^{den} December 1821, werd de kompagnie pontonniers van

het bataillon mineurs en sappeurs bij de artillerie gevoegd en geplaatst bij het 3de bataillon veld-artillerie; zij zou bestaan uit 4 officieren, 16 onderofficieren en korporaals, 2 tamboers en 98 pontonniers.

Den 28sten Februarij 1822 werd bepaald dat met den 1sten April daaraanvolgende het bataillon van Luxemburg zou worden gesupprimeerd en dat de kompagnie artillerie bij het garnizoens-bataillon N°. 34 zou overgaan. — Het depôt-bataillon N°. 53 verkreeg den naam van algemeen depôt der landmagt N°. 53, en werd in vier divisieën verdeeld, wordende bij de eerste divisie, die bestemd was voor de aanvulling der koloniale troepen, eene kompagnie artillerie gevoegd van 142 hoofden.

De Nederlandsche artillerie onderging, bij een Besluit van den 9^{den} Augustus 1825, weder eene reorganisatie, waarbij de staf vermeerdert werd met: 1 onder-directeur van 's Rijks ijzergeschutgieterij en 1 inspecteur der draagbare wapenen; verder was als hoofddoel vastgesteld de vereeniging der treinsoldaten met de artillerie, en zoude dit wapen nu bestaan uit:

1) 4 Bataillons veld-artillerie, ieder van 1033 hoofden en 161 paarden. De staf van elk door een kolonel of luit.-kolonel gekommandeerd wordend bataillon was 24 hoofden sterk, en elk der 6 kompagniën: 4 officieren, 18 onderofficieren en korporaals, 2 trompetters, 5 werklieden, 62 kanonniërs, voorts de vijf eerste kompagniën 76, en de zesde of depôt-kompagnie 95 kanonniërs stukrijders miliciens. — Bij elk der vijf eerste kompagniën waren 6 rij- en 20 trekpaarden, behalve de paarden der officieren ingedeeld. — Op voet van oorlog

moest elke kompagnie vermeerderd worden met 1 luitenant, 2 korporaa's, 1 hoefsmid en 1 zadelmaker. — Alle onderofficieren en trompetters, benevens 2 korporaa's per kompagnie werden bereiden gemaakt, en verkreeg dus elke kompagnie 14 rij-, benevens 154 trekpaarden. De zesde kompagnie bleef op voet van oorlog depôt.

2) Een korps rijdende artillerie van 8 kompagniën, gekommandeerd door een kolonel. De staf telde 21 hoofden, en elke kompagnie 4 officieren, 18 onderofficieren en korporaa's, 2 trompetters, 5 werklieden, 96 kanonniers en vrijwilligers; de zeven eerste kompagniën 48 en de achtste kompagnie 84 kanonniers miliciens. Van de 740 bij het korps aanwezige paarden, waren 86 officiers- en 450 's lands rijpaarden. — Op voet van oorlog kreeg elke kompagnie eene vermeerdering van 1 luitenant, 1 hoefsmid, 1 zadelmaker en 1 adjunct-paardenarts, en had zij 94 rij- en 120 trekpaarden van het rijk.

5) 6 Bataillons artillerie nationale militie, ieder van 6 kompagniën en eene reserve van 120 man. Elke kompagnie bestond uit 4 officieren, 14 onderofficieren en korporaa's, 2 tamboers en 96 kanonniers. De staf was, ongerekend den luit.-kolonel bataillons-kommandant, 15 hoofden sterk. Op voet van oorlog zou van de reserve eene depôt-kompagnie gevormd worden.

4) Eene divisie pontonniers, onder 't bevel van een majoor en directeur van het pontonwezen; vervolgens 1 tweede kapitein, 4 luitenants, 16 onderofficieren en korporaa's, 2 tamboers en 120 pontonniers, waarvan 60 miliciens.

5) Eene artillerie-garnizoens-kompagnie van 4 officieren, 16 onderofficieren en korporaa's, 5 werklieden, 2 tamboers en 80 kanonniers der eerste klasse.

6) Een bataillon artillerie-transporttrein van 4 kompagniën en eene reserve van 200 man. De majoor kommandant was kapitein der artillerie, de staf was sterk 12 hoofden, en telde elke kompagnie, gekommandeerd door een kapitein, 5 luitenants, 18 onderofficieren en korporaa's, 1 trompetter, 2 werklieden en 200 treinsoldaten miliciens. — Bij het bataillon waren 19 officiers-, 26 rijks rij- en 60 trekpaarden. Dit bataillon en de divisie pontonniers stonden onder het kommando van den generaal-majoor kommandant der veld- en rijdende artillerie, terwijl de

7) twee kompagniën artillerie-werklieden onder het toezigt bleven der directeurs van de stapel- en constructie-magazijnen te Delft en te Antwerpen.

De staf van de artillerie werd bij Besluit van 15 Julij 1825 met 16 plaatselijke artillerie-kommandanten vermeerderd; ook werden bij datzelfde Besluit eenige nadere bepalingen gemaakt omtrent de formatie der bataillons veld-artillerie en der rijdende artillerie. De vijf eerste kompagniën behielden 62 vrijwillige kanonniers, maar de zesde slechts 20, doch verkreeg deze buitendien 75 kanonniers lotelingen en 85 stukrijders lotelingen, van welke laatsten er maar 68 bij elke der andere kompagniën werden geplaatst, doch werden deze kompagniën met 5 vrijwillige stukrijders vermeerderd. — Bij de rijdende artillerie had de navolgende verandering in de kompagniën plaats: de achtste kompagnie behield

slechts 50 vrijwillige kanonnières en kreeg 152 lotelingen, waarvan er bij elk der zeven andere kompagnïen maar 44 in de sterkte werden geplaatst.

Bij Besluit van 23 December 1829 werden de artillerie-troepen in twee inspectiën verdeeld.

Ten gevolge der Belgische onlusten in het laatst van 1850, verliet het grootste gedeelte van de Belgische militairen het Nederlandsche leger, waardoor sommige korpsen, voornamelijk het 2de en 4de bataillon veld-artillerie, het bataillon artillerie-transporttrein, en het 1ste, 2de en 5de bataillon artillerie nationale militie veel personeel verloren, zoodat de opheffing van het 2de bataillon veld- en van de drie genoemde bataillons militie-artillerie bij Besluit van 14 December 1850 bepaald werd.

Intusschen was bij een Besluit van den 10^{den} October 1850, de oprigting bevolen van een bataillon vrijwillige artilleristen van 8 kompagnïen, waarvan de staf en de kompagnïen dezelfde formatie verkregen als bij de bataillons artillerie nationale militie.

Den 20sten November van hetzelfde jaar werd aan den baron VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT de oprigting vergund van eene kompagnie vrijwillige artillerie te 's Gravenhage, sterk 4 officieren, 14 onder-officieren en korporaa's, 2 tamboers en 50 à 60 kanonnières.

Den 9^{den} Februarij 1851 werd besloten tot de oprigting van heele en halve kompagnïen artillerie-schutterij, ten einde in de vestingen in de dienst der artillerie te helpen voorzien.

De heele kompagnïen zouden sterk zijn

4 officieren, 14 onderofficieren en korporaa's, 2 tamboers en 150 kanonnières; de halve kompagnïen zouden de helft dezer sterkte bedragen. Dien ten gevolge werden 15 heele en 4 halve kompagnïen daargesteld, welke in de navolgende vestingen de artillerie versterkten: Nijmegen verkreeg eene kompagnie tot de Noord-Hollandsche schutterij behoorende, en twee halve kompagnïen uit de provinciën Gelderland en Groningen; Grave had eene kompagnie Geldersche artillerie-schutterij, en 's Hertogenbosch eene kompagnie Vriesche, eene Noord-Hollandsche en eene Noord-Brabandsche schutterij (artillerie). Te Breda waren in garnizoen 1/2 kompagnie artillerie-schutterij der provincie Gelderland en 5 1/2 uit Zuid-Holland, uit welke provincie ook nog eene kompagnie in Gorinchem was. Woudrichem kreeg eene kompagnie artillerie uit het mobiele bataillon Drentsche schutterij, en Willemstad eene kompagnie Noord-Hollandsche artillerie-schutterij, alsmede Bergen-op-Zoom en Vlissingen ieder eene kompagnie respectivelijk uit de provinciën Utrecht en Zeeland. — Bovendien werd voor Brielle en het eiland Voorne eene kompagnie kust-artilleristen, uit vrijwilligers bestaande, opgerigt, welke ofschoon even als de andere troepen soldij ontvangende, zich echter voor eigene rekening huisvestten en kleedden

Den 1sten April 1851 werd, ten gevolge van een Besluit van 8 Maart te voren, het 4de bataillon veld-artillerie opgeheven, en het 1ste bataillon veld-artillerie met twee kompagnïen van gelijke sterkte als de anderen vermeerderd.

Bij een Besluit van den 10^{den} October

werd bepaald dat bij ieder der bataillons artillerie nationale militie en het bataillon vrijwillige artilleristen nog een tweede kapitein zou gevoegd worden. Het aantal luitenants per kompagnie werd bij het 1ste bataillon veld-artillerie en het korps rijdende artillerie tot 5 gebracht. De divisie pontonniers en elke kompagnie van het 3de bataillon veld-artillerie, van de bataillons artillerie nationale militie en het bataillon vrijwillige artillerie kregen insgelijks een luitenant meer. Nog bekwam de vesting-artillerie eene vermeerdering door de oprigting van een bataillon schutter-artillerie van 8 kompagnien, van gelijke formatie als die der bataillons artillerie nationale militie. De staf had insgelijks eene sterkte als die der genoemde bataillons. Zulks geschiedde bij een Besluit van 15 December.

De divisie pontonniers werd den 17^{den} April 1852 met 2 sergeanten en 2 korporaals vermeerderd.

Bij een Besluit van den 8sten Maart 1855, werd de oprigting bevolen van eene negende of depôt-kompagnie bij het 1ste bataillon veld-artillerie, terwijl de 8ste kompagnie tot de bediening eener 6de veldbatterij werd geformeerd. Den 25sten April daaraanvolgende werd deze 9de kompagnie vermeerderd met 8 sergeanten, 1 fourier, 10 korporaals, 2 trompetters, 1 hoefsmid, 1 zadel- en 1 gareelmaker, benevens 1 adjunct-paardenarts.

Door deze verschillende vermeerderingen van het personeel, was de artillerie nu gebracht op een getal van 75 kompagnien, behalve het bataillon artillerie-transporttrein, de divisie pontonniers, de artillerie garnizoens-kompagnie, de kompagnien

werklieden en de 's Gravenhaagsche kompagnie (1).

Den 20sten Maart 1855 besloot Z. M. de Koning tot het verleenen van onbepaald verlof aan de heele en halve kompagnien artillerie-schutterij.

Den 16^{den} November 1857 ondergingen de korpsen artillerie eene nadere indeeling. Bij de eerste inspectie kwamen het 3de bataillon veld-artillerie, het bataillon vrijwillige artilleristen, het 5de, 4de en 6de bataillon artillerie nationale militie, het bataillon artillerie-schutterij en de artillerie garnizoens-kompagnie; en bij de tweede inspectie het 1ste bataillon veld-artillerie, het korps rijdende artillerie, de divisie pontonniers en het bataillon artillerie transporttrein, welke verdeeling in inspectien den 1sten Januarij 1841 opgegeven werd.

Nadat het leger te velde den 15^{den} Julij 1859 ontbonden was, werd op den 4^{den} Augustus een Besluit door den Koning geteekend tot ontbinding van de kompagnien artillerie-schutterij en het bataillon schutterlijke artilleristen.

Bij eene aanschrijving van 4 December gelastte het Departement van Oorlog de ontbinding van het bataillon vrijwillige artilleristen en de verdeeling zijner kompagnien over de drie bataillons artillerie militie, welke ieder op 9 kompagnien werden gebracht.

Den 1sten Januarij 1840 ging de 7de kom-

(1) Van de 13 batterijen te velde werden er 7 door het eerste bataillon veld-artillerie en 6 door het korps rijdende artillerie bediend. — Van de eerstgemelde waren vijf 6de en twee 12de batterijen, terwijl nog vijf 6de batterijen en eene houwtser-batterij door de rijdende artillerie bediend werden.

pagnie van het 1ste bataillon over bij het 5de bataillon veld-artillerie, en werd de 8ste kompagnie van het bataillon gesupprimeerd. Nog werd den 21sten derzelfde maand de 6de kompagnie van het 1ste bataillon veld-artillerie opgeheven, en de vroegere 9de kompagnie nu de 6de, terwijl het 5de bataillon veld-artillerie ook weder op 6 kompagnien werd gebragt, alsmede de rijdende artillerie op 7.

Den 10^{den} Maart 1841 werd een Besluit tot reorganisatie der artillerie geteekend. Daarbij werd bepaald dat zij zou bestaan uit een staf, 2 regimenten veld- en vesting-artillerie, 1 regiment vesting-artillerie en trein, 1 regiment rijdende artillerie, 1 korps pontonniers en 1 kompagnie artillerie-werklieden.

De staf van het wapen werd zamengesteld uit 1 luit.-generaal, chef van het wapen; 2 generaal-majoor, kommandanten van het personeel en materieel; 3 directeurs der artillerie-directien; verder uit de directeurs en inspecteurs der onderscheidene artillerie-inrigtingen, enz.; uit de magazijnmeesters en conducteurs der artillerie, mitsgaders de artillerie-officieren bij de verschillende etablissementen of als adjudant bij de generaals geplaatst. — De plaatselijke artillerie-kommandementen werden opgeheven. — De staf zou bestaan uit 57 generaals, hoofd- en verdere officieren en 50 conducteurs.

Ieder regiment veld- en vesting-artillerie werd zamengesteld uit een staf en 14 kompagnien, waarvan 4 batterijen veld- en 10 kompagnien vesting-artillerie. De staf werd 17 officieren en 16 minderen sterk, benevens 12 rijpaarden. Elk der batterijen

veld-artillerie: 1 kapitein, 4 luitenants, 18 onderofficieren en korporaa's, 8 vuurwerkers hulprigters, 2 trompetters, 5 werklieden, 59 vrijwillige kanonniers en stukrijders en 110 lotelingen, benevens 12 rij- en 52 trekpaarden, behalve de paarden der officieren. De rijkspaarden der vier veld-batterijen moesten bij afwisseling respectievelijk voor de helft bij twee kompagnien in administratie worden gevoerd. — Eene kompagnie vesting-artillerie werd sterk 1 kapitein, 3 luitenants, 14 onderofficieren en korporaa's, 2 hoornblazers, 54 vrijwillige kanonniers en 100 lotelingen.

De staf van het regiment vesting-artillerie en trein kreeg eene sterkte van 17 officieren en 14 minderen in rang, benevens 10 paarden; elk der 15 kompagnien vesting-artillerie werd zamengesteld als die van het eerste en tweede regiment, terwijl de twee kompagnien artillerie-transporttrein ieder 3 officieren, 18 onderofficieren en korporaa's, 1 trompetter, 16 vrijwillige stukrijders en 250 lotelingen sterk moesten wezen; bij elke kompagnie waren, behalve de 3 officiers-, 8 rij- en 20 trekpaarden.

De staf van het regiment rijdende artillerie telde 15 officieren en 7 onderofficieren, enz., en 29 officiers- en rijkspaarden. Elk der zeven kompagnien of batterijen verkreeg een kapitein, 4 luitenants, 18 onderofficieren en korporaa's, 8 vuurwerkers hulprigters, 2 trompetters, 5 werklieden, 96 vrijwillige kanonniers en 80 lotelingen.

Het korps pontonniers, onder de bevelen van een majoor-kommandant en een directeur van het bruggenwezen, telde 7 officieren, 23 onderofficieren en korporaa's,

2 hoornblazers, 5 werklieden, 55 vrijwillige pontonniers en 120 lotelingen.

De sterkte der kompagnie artillerie-werklieden werd bepaald op 8 officieren en 91 onderofficieren, korporaals en manschappen.

Bij Besluit van den 2^{den} Mei 1841, werd de artillerie-garnizoens-kompagnie gesupprimeerd en de manschappen bij het garnizoens-bataillon ingedeeld.

Bij Besluit van den 1sten Augustus werd bepaald, dat per kompagnie artillerie één regimentskind konde worden geplaatst, tot welke plaatsing in aanmerking mogten komen zoons van militairen beneden den rang van officier, van 10 tot 16 jaren oud.

Den 30sten Junij 1842 maakte een Besluit van Z. M. den Koning de sterkte en organisatie bekend van het contingent hetwelk de provincie Limburg als hertogdom (met uitzondering der vestingen Maastricht en Venlo) voor het Deutsche bondsleger disponibel moest houden. Voor de artillerie van dit contingent werd de 4de kompagnie van het 1ste regiment artillerie bestemd, welke kompagnie de volgende formatie kreeg: 1 kapitein, 2 luitenants, 10 onderofficieren en korporaals, 4 vuurwerkers hulprigters, 1 trompetter, 62 kanonniërs en 50 stukrijders lotelingen, benevens 4 rijks rij- en 12 trekpaarden.

De drie eerste kompagnien van genoemd regiment ondergingen eenige verandering en verkregen deze sterkte: 5 officieren, 20 onderofficieren en korporaals, 9 vuurwerkers-hulprigters, 2 trompetters, 5 werklieden, 48 vrijwillige kanonniërs en 22 vrijwillige stukrijders, 50 kanonniërs lotelingen en 90 stukrijders lotelingen. Bo-

vendien hebben twee van de drie batterijen beurtelings 10 rij- en 46 trekpaarden.

Bij een Besluit van den 27sten Januarij 1845, werden de staven der vier regimenten artillerie elk met 5 schrijvers, en het korps pontonniers met 1 schrijver (rang van sergeant of korporaal hebbende) vermeerderd, terwijl het aantal sergeanten der drie eerste kompagnien van het 1ste regiment artillerie weder met één werd verminderd en dus op 8 werd gebragt.

Bij een Besluit van den 15^{den} Maart 1845 werd bepaald, dat de betrekking van kommandant van het materieel opgeheven, en de daaraan verbonden werkzaamheden op den 1sten April daaraanvolgende aan het Departement van Oorlog zouden overgaan.

Bij Besluit van 26 October 1845, N°. 55, werden de drie artillerie-directien op twee teruggebragt; de eerste standplaats 's Hage, bestaat uit de plaatsen ten noorden van de lijn die gevormd wordt door: Het vaarwater van de rivier de Niers van de Pruisische grenzen tot aan de rivier de Maas, van daar tot aan het kanaal van St. Andries, het vaarwater van de Waal, Merwede, Haringvliet tot in zee.

De tweede directie, hoofdplaats Breda, bestaat uit de overige plaatsen van het Rijk en van het hertogdom Limburg.

De betrekkingen van directeur van 's Rijks gieterij van bronzen geschut en van inspecteur der buskruidfabrikatie werden opgeheven; de functien van eerstgenoemden werden aan den directeur der 1ste artillerie-directie, en die van den tweeden aan den kapitein vuurwerker opgedragen.

Ieder der vier regimenten werd met

een majoor, een kapitein 3de klasse vermeerderd, bij de drie regimenten veld- en vesting-artillerie vervallen de 2de luitenant-adjutant.

Het regiment rijdende artillerie werd van 7 op 5 kompagniën gebragt, ieder ter sterkte van 1 opperwachtmeester, 1 fourier, 12 wachtmeesters, 12 korporaals, 12 vuurwerker-hulprigters, 2 trompetters, 3 werklieden in hout en ijzer, 1 hoefsmid, 1 gareelmaker, 16 kanonnières der 1ste klasse, 75 kanonnières der 2de klasse, 95 miliciens en 61 rij-, 26 trekpaarden; de kompagnie welke in 's Hage garnizoen houdt, werd met 15 rij- en 8 trekpaarden versterkt.

Bij Besluit van 22 Julij 1845, N°. 51, ging de vierde kompagnie van het 1ste regiment Limburgsch Bonds-contingent over bij het 2de regiment onder N°. 5, de vijfde kompagnie vesting-artillerie van het 2de regiment bekam N°. 15, en de veertiende kompagnie vesting-artillerie van het 1ste regiment N°. 4; de drie overblijvende veld-kompagniën van het 1ste regiment werden ligte veld-artillerie; iedere kompagnie bekam de volgende formatie: 1 kapitein, twee 1ste luitenants, twee 2de luitenants, 1 sergeant-majoor, 8 sergeanten, 1 fourier, 8 korporaals, 8 vuurwerker-hulprigters, 2 trompetters, 3 werklieden in hout en ijzer, 1 hoefsmid, 1 gareelmaker, 16 kanonnières 1ste klasse, 54 kanonnières 2de klasse, 120 miliciens, 50 rij- en 25 trekpaarden.

Bij Besluit van 7 Januarij 1846, N°. 77, en 10 April daaraanvolgende, N°. 95, onderging de staf van het wapen, voor de dienst van het materieel, eene vermeerde-

ring van 3 kapiteins, zes 1ste luitenants, en vier 2de luitenants.

Bij Besluit van 26 Augustus 1846, N°. 12, bekam de 5de veld-kompagnie van het 2de regiment N°. 4, bleef behooren tot het Limburgsch Bonds-Contingent, doch bekam de volgende formatie: twee 1ste en twee 2de luitenants, 1 sergeant-majoor, 1 fourier, 8 sergeanten, 8 korporaals, 8 vuurwerker-hulprigters, 2 trompetters, 3 werklieden in hout en ijzer, 1 hoefsmid, 8 kanonnières 1ste klasse, 8 kanonnières 2de klasse, 5 stukrijders 1ste klasse, 5 stukrijders 2de klasse, 142 kanonnières miliciens, en 96 miliciens stukrijders, 7 rij- en 24 trekpaarden; de bestaande 4de veld-kompagnie van dat regiment werd ingelijfd en de 13de kompagnie vesting-artillerie bekam N°. 5.

Bij eene Ministeriële aanschrijving van 12 Maart 1847, N°. 47 (Personeel), werd last gegeven om het regiment rijdende artillerie met 20 wachtmeesters, 20 korporaals en 20 vuurwerker-hulprigters te verminderen, en 20 rijpaarden, dus ieder der kompagniën op het kader van 8 van ieder dezer graden terug te brengen.

Bij Besluit van den 27 April 1848, N°. 65, (afdeeling Personeel), waarbij het regiment rijdende artillerie en het korps pontonnières onveranderd bleven, werden de overige regimenten als volgt georganiseerd:

Het regiment veld-artillerie zamengesteld op voet van vrede.

a. Uit den staf, volgens het Besluit dd. 26 October 1845, N°. 55, doch:

Verminderd met een majoor. De hoofd-officieren hebben rations fourage voor twee, de kapiteins 3de klasse en de kapitein- en 1ste luit.-adjutant voor één paard.

Vermeerderd met een rijkspaard voor den adjudant-onderofficier, met 3 hoefsmeden, met 3 zadel- en gareelmakers. (Men zie de formatie van het 1ste en 2de regiment vesting-artillerie bij bovengemeld besluit.)

Verminderd met één 2^{den} luit.-kwartiermeester, twee adjudanten-onderofficier, twee sergeanten-majoor vuurwerkers en één schrijver.

b. Uit de compagnie van het Limburgsch-Bonds-Contingent, volgens het Besluit dd. 26 Augustus 1846.

c. Uit 6 compagniën, als bij Besluit van den 26 October 1845, echter

Verminderd met twee vrijwillige stukrijders der 2de klasse en een rijks-rijpaard.

d. Uit eene depôt-compagnie, volgens Besluit als boven, echter

Vermeerderd met vier vrijwillige stukrijders der 2de klasse en twee rijks-rijpaarden.

e. Uit twee compagniën trein, volgens Besluit als boven.

Het 1ste en 2de regiment vesting-artillerie zamengesteld:

a. Uit den staf, zoo als bij Besluit dd. 26 October 1845, voor het 2de en 3de regiment was bepaald, echter:

Vermeerderd met één majoor (zie de formatie van de veld-artillerie) die fourage voor 1 paard geniet, en één stafhoornblazer, in omruiling met den vervallen staf-trompetter.

Verminderd met één 1sten luitenant-instructeur in de rijkunst, 2 adjudanten-onderofficier, één staf-trompetter, de hoefsmeden en de zadel- en gareelmakers.

b. Uit 16 compagniën en één depôt-compagnie, volgens Besluit als boven, ech-

3. D. N°. 2.

ter met dien verstande, dat bij de onevene en bij de depôt-compagnie twee 1ste en een 2de luitenant, en bij de evene compagniën een 1ste en twee 2de luitenants zullen zijn ingedeeld.

Wijders was bepaald dat de classificatie der kapiteins als vroeger zoude zijn, met vermeerdering van een van de 1ste en een van de 2de klasse, alsmede dat de vermindering der tractementen en soldijen, het gevolg dezer organisatiën, zouden ingaan op 1 Junij 1848.

Bij Besluit van 28 Junij 1848, N°. 71, is het aantal schrijvers bij de regimenten veld- en vesting-artillerie wederom op 4 moeten gebragt worden.

Een beknopt overzicht van de formatie der officieren van het wapen der Artillerie, van den kleinen staf en van de compagniën der korpsen artillerie is te vinden in het *Beknopt Overzicht der Proeven en Oefeningen bij het Personeel der Artillerie over 1848*.

Volgens Besluit van 14 Augustus 1849, N°. 47, heeft het wapen der artillerie op den 1sten October van dat jaar, wat de veld- en rijdende artillerie betreft, eene vermindering ondergaan. Men zie deswege het Besluit in de *Naam- en Ranglijst der Officieren van het Nederlandsche leger, 1850*, en het *Beknopt Overzicht der Proeven en Oefeningen bij het Personeel der Artillerie, over het jaar 1849*.

Sedert het jaar 1846 heeft de kommandant van het personeel der artillerie jaarlijks opgemaakt een beknopt overzicht der proeven en werkdadige oefeningen, welke bij het personeel der veld-, rijdende-, vesting-artillerie en het korps pontonniers

hebben plaats gevonden , waarbij opgaven van verschillenden aard zijn gevoegd.

Ieder artillerie-officier is bezitter van een dusdanig verslag.

A R C H I E F

VOOR

NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

Wij zijn van gevoelen dat , behalve aan onuitgegeven stukken , in deze rubriek ook eene plaats toekomt , aan uittreksels uit sommige oude en zeldzaam geworden boeken. Wij hebben voor ons liggen een : *Historisch verhaal , ofte eene deductie van zaken , raakende het formeren van de Republique van Holland ende West-Vriesland , de veranderinge in de Regeringe , met den gevolge van dien , zedert den jare 1572. Ende hetgeene dezelve Republique naar het verlopen van een eeuw in den jare 1672 is overkomen. Byzonder van het voorgevallene in de jaren 1672 en 1673 , in ende omtrent de steden Wourden en Oudewater , waarby de schryvers van dien tydt werden wederlegt. Alles vervat in twee Brieven door M^r. BERNARD COSTERUS. Zeer vermeerdert door den Autheur ; in den jaar 1672 geweest zynde secretaris der steede Wourden. De derde druk 1757.* De schrijver is een zeer geleerd man , die zich hoofdzakelijk ten doel heeft gesteld de onnaauwkeurigheden te wederleggen waaraan SYLVIVS , BASNAGE en VALCKENIER , maar vooral de beide eersten zich hebben schuldig gemaakt bij het vermelden der gebeurtenissen in en om Woerden. Hij is zeer

op hen gebeten , dewijl zij de Woerdenaars aantijgen , door het niet willen afbreken hunner pannebakkerijen , zelf oorzaak te zijn dat hunne stad niet tegen de Franschen verdedigd werd. Hij noemt die beschuldiging ongerijmd , bewijst vrij duidelijk hare ongegrondheid en geeft de pogingen op , door de regering van Woerden in t'werk gesteld tot het bijtijds verkrijgen eene bezetting van der Staten leger ; hij is nog altijd gevoelig dat die pogingen steeds mislukten en is vooral hoogst verbolgen op de Franschen , die hem en de stad wier dienaar hij was , zoo veel leeds berokkenden. Wij hebben hier derhalve te doen met het werk van iemand die gegronde redenen tot klagen meende te hebben over de beide strijdende partijen , maar toch het meest over de Franschen , en dit geeft eenen voldoende waarborg dat hij in zijne oordeelvelingen de eene zoo min als de andere zal sparen. Later zullen wij misschien meer uit dit werk mededeelen , maar ons voor den oogenblik bepalen tot datgeen wat betrekking heeft op de onderwaterzetting van 1672.